

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR ÎN LIMBA MAGHIARĂ DIN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA 1948-1989

Salánki Zoltán

Institutul de Istorie „George Barițiu”, din Cluj-Napoca
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

Abstract. *HUNGARIAN LANGUAGE SCHOOL EDUCATION IN ROMANIA BETWEEN 1948-1989. With the last historical reconstitution published in 1997, and a quasi confirmation of it, in 2006, by the presidential condemnation of the communist regime, the research of Hungarian minority education in Romania, during the communist era, seemed to be arrived at a dead point. However, due to the various divergent historiographical approaches and to the political use of them, the topic tends to be a never-ending story of the local multiculturalism issue. After the downfall of the communist regime, mother-tongue-based education became a central element of the political struggle for minority rights. Due to a serious lack of data, most of descriptions were based on the effects of the educational regulations and political events on minority education. In this context, the educational evidence was interpreted mostly in a dialectical key: majority-minority, Romanian-Hungarian, official-samizdat, censored-uncensored, counted-estimated. This ended in divergent opinions reflected in the field literature, social policy debates and in the common sense fallacy of majority-minority representation. Collecting as much structural data as possible and avoiding the pitfalls of existing data sources, our study redraw the trend line of Hungarian language school education in Romania between 1948-1989 and seeks to depict its meaning through the light of past educational policies, political events, the national trend line, and the demographical evolutions.*

Keywords: *education, educational policies, historiography, Hungarian language, national, opportunities, school, population, trend line.*

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Conform unei definiții clasice, ale cărei postulate devin, pe zi ce trece, tot mai friabile, educația reprezintă cel mai important mijloc de formare a omului și societății. Prin acest proces, actorii sociali cuprinși în instituțiile școlare, dobândesc o înțelegere a valorilor comune în societate, care unesc o mulțime de indivizi separați, și deprind cunoștințele, abilitățile necesare participării la producerea de bunuri materiale și simbolice. În societățile eterogene etnic, instruirea în limba maternă reprezintă nu numai un element de integrare în spațiul existenței sociale, ci, în egală măsură, și unul de promovare a culturii și civilizației proprii.

Adiacent menirii sistemului educațional național, școlarizarea în limba maternă a servit dorinței minorității maghiare de păstrare, dezvoltare și exprimare a propriei identități, culturale și lingvistice. Desigur, concretizarea acestor deziderate nu a fost întotdeauna lipsită de obstacole. Chiar dacă în perioada comunistă, atât învățământul în limba maghiară, cât și abordarea acestei tematici nu erau subiecte tabu, acestea erau puternic limitate de politica oficială. După Revoluția Română din 1989, cercetarea acestei tematici a dobândit o revigorare, dar lucrările conturate au reflectat o perspectivă de critică socială, cu accent, mai ales, pe problemele și clivajele dintre dezideratele etniei respective și politicile educaționale statale.

Concomitent cu ultima încercare de reconstrucție istorică, publicată în 1997, și o cvasi-confirmare a acesteia, prin raportul de condamnare a comunismului al Comisiei prezidențiale pentru studierea dictaturii din România, relevarea istorică a învățământului în limba maghiară din epoca comunistă părea să fi ajuns la final¹. Însă abordările istorice divergente, utilizarea politică a acestora, dar și dificultățile de soluționare a problemelor specifice acestui subsistem educațional au conferit tematicii respective, mai ales în contextul dezbaterilor privind multiculturalismul, imaginea de poveste fără sfârșit. După căderea comunismului, instrucția în limba maternă a devenit element central al luptei politice pentru drepturile minorităților. Din cauza caracterului contradictoriu al puținelor date descriptive, majoritatea evocărilor istorice au fost elaborate prin surprinderea efectelor reglementărilor legale sau a evenimentelor politice asupra structurii instituționale. Evidențele materiale au fost interpretate într-o cheie dialectică: majoritar/minoritar, limitare/promovare. În consens cu diferitele perioade evolutive, descrierea procesului instructiv a rămas tributară unei viziuni ideologice, fiind influențată atât de discursul politic și istoriografic comunist, de după 1971, perioadă cunoscută ca a național-comunismului, cât și de un recul, după 1989, al încercărilor – deseori contaminate de ideologia autodeterminării naționale – de reafirmare identitară și politică a minorității maghiare din România. Acest context a contribuit la menținerea faliei dintre opiniile divergente, privind drepturile educaționale minoritare, exprimate pe multiple paliere: cel al literaturii de specialitate, cel al informării mediatice, cel al dezbaterilor politice, dar și cel al reprezentărilor sociale.

2. REPERE ISTORIOGRAFICE

În urma inventarierii demersurilor de oglindire a temei cercetate, au putut fi delimitate două orientări istoriografice majore care, interpretând disonant aceeași realitate obiectivă, au enunțat verdicte opuse. Prima a accentuat respectarea drepturilor educaționale ale minorităților. Însă datele argumentării erau extrase din

¹ Cele mai recente lucrări referitoare la istoria educației în limba maghiară din România, din intervalul 1948-1989 sunt cele elaborate de Vincze (1997a, 1997b, 1998) și Tismăneanu, Dobrințu și Vasile (2007).

contextul explicativ dat de ponderea minorității maghiare în populația totală. Cea de a doua a subliniat ideea conform căreia majoritatea reglementărilor conexe domeniului, subsumate politicii de asimilare cultural identitară promovate de către autoritățile statale, care ocazional au avut un caracter direct discriminant, au afectat în mod dramatic oportunitățile de instrucție școlară în limba maghiară. Singura etapă evolutivă din istoria învățământului în limba maghiară a cărei apreciere, din perspectiva respectării drepturilor educaționale, a reliefat consensualitatea celor două orientări a fost cea cuprinsă între 1944–1947. Atunci, în pofida dificultăților inerente contextului de reechilibrare socio-economică, specifice etapei postbelice, strădaniile și interesele agregate ale comunității maghiare, pe de o parte, și ale autorităților statale, pe de altă parte, s-au concretizat în consfințirea și menținerea unei structuri instituționale diversificate și a unei rețele școlare capabile să satisfacă nevoile de instruire în limba maternă (Enyedi, 1990; Illyés, 1982; Ministerul Naționalităților, 1948; Vincze, 1997a).

Primele serii de date statistice oficiale, referitoare la învățământul în limba maghiară, au fost publicate începând cu anul 1956, în „Anuarul Statistic al României”. Din publicația suspendată în intervalul 1940-1956, volumele apărute până la cel din 1960 (de reținut pentru că, începând din acest an, în capitolul referitor la educație, nu s-au mai prezentat date defalcate după variabila etnică) au constituit o sursă utilă investigării temei. Alte surse folositoare s-au dovedit a fi și volumele de prezentare a recensămintelor populației din 1956, 1966 și 1977. Majoritatea documentelor statistice privind situația învățământului, care ar fi trebuit să înfățișeze sistematic problematica vizată, atât pe palier național, cât și pe cel subsecvent (al variabilei etnice și al limbii de predare), au avut regim ministerial de uz intern, fiind practic inaccesibile cercetării. Devenite publice după 1989, acestea au relevat incoerență și lacunaritate în prezentarea datelor vizând configurația și evoluția învățământului în limba maghiară. În mod constant, din cauza cenzurării stricte a datelor cu caracter oficial și a politicilor față de minorități ale autorităților din epoca comunistă, autorii lucrărilor de reconstrucție istorică a învățământului în limba maghiară au exprimat rezerve întemeiate în legătură cu credibilitatea datelor statistice referitoare la majoritatea aspectelor conexe variabilelor etnice. Murvai László (1996, p. 74), unul dintre cei mai avizați cunoscători ai domeniului educațional (datorită și faptului că, lucrând încă din prima jumătate a anilor '70 în Ministerul Învățământului, a avut acces la mare parte a documentelor), a atras atenția asupra faptului că nu datele în sine sunt chestionabile, ci mai ales modul de înfățișare și interpretarea lor.

2.1. ISTORIOGRAFIA COMUNISTĂ

După consolidarea Partidului Muncitoresc Român și preluarea totală, în 1948, a puterii statale, timp de circa două decenii, publicarea unor studii privind evoluția învățământului în limba maghiară a lăsat foarte mult de dorit. În perioada dintre reformele din 1948 și 1968, situația acestuia a fost prezentată, de regulă, în articole

inserate în periodice de specialitate sau în presa centrală și regională (Enyedi, 1991). După preluarea puterii politice, în 1965, de către Nicolae Ceaușescu, ilustrarea situației învățământului adresat minorității maghiare nu s-a modificat semnificativ. Merită însă evidențiate următoarele aspecte. Relatările din presă sau periodice au devenit din ce în ce mai sporadice, reducându-se drastic în ultima decadă a regimului comunist. În schimb, rolul edificării cu privire la circumstanțele educaționale menționate a fost preluat de studiile de specialitate, apărute în volume colective sau de autor. Acest fapt indica restrângerea proporției destinatarilor mesajului referitor la educația în limba maternă.

Printre cele mai notabile lucrări inventariate aparținând acestei orientări le amintim pe cele elaborate sau editate de Ministerul Naționalităților (1948), Giurescu (1971, în calitate de coordonator), Ministerul Educației și Învățământului (1973), Debreczi (1981) și Gergely (1982). După modul tratării tematic, lucrările conturate în această etapă pot fi diferențiate în două categorii. Prima accentua mai ales contextul ideologic specific reglementării sistemului educațional. În lumina acestora, învățământul era organizat potrivit dorinței și aptitudinilor cetățenilor, precum și nevoilor economiei și culturii socialiste (Giurescu, 1971) și în acord cu obiectivul principal de pregătire a tineretului pentru viața activă, pentru activitatea productivă (Ministerul Educației și Învățământului, 1973). O altă categorie de lucrări a ilustrat mai amplu prefacerile structurale specifice învățământului în limba maghiară, însă semnificația acestora a fost răstălmăcită prin scoaterea datelor din contextul explicativ. Interpretarea eliptică a evidențelor statistice conform cărora creșterea cifrelor de școlarizare indica grija permanentă a statului pentru asigurarea condițiilor optime de învățământ în limba maternă (Koppándi, 1981, p. 193) și sublinierea faptului că mulți copii maghiari optau pentru instrucția în limba română (Debreczi, 1981, p. 194; Gergely, 1982, p. 43) sugerau mari semne de întrebare în privința oportunităților echitabile de educație.

Această orientare oglindește o abordare subiectivă a învățământului minorităților, fapt datorat masivei intruziuni a ideologicului și cenzurii. Datele referitoare la instrucția școlară în limba minorităților etnice au fost interpretate, în prima secvență, ca indiciu al „înfrățirii dintre popoare”, iar în a doua, ca dovadă a „progresului pe calea propășirii societății socialiste multilateral dezvoltate” care, în realitate, acoperea expansiunea unilaterală a industrializării forțate, ca factor subsumant al tuturor domeniilor și proceselor socio-economice și culturale. Ca o consecință a acestor dependențe s-a afirmat respectarea drepturilor educaționale.

2.2. ISTORIOGRAFIA DE RECONSTRUCȚIE

Această orientare s-a încheiat în virtutea încercărilor de redare mai verosimilă a configurației și evoluției educaționale specifice minorităților din România, dar și ca invalidare a afirmațiilor contrafăcute ale celei comuniste. În prima jumătate a anilor '80, modificările contextului politico-economic din

Uniunea Sovietică și din țările sale satelit, dar și repetatele încălcări ale drepturilor cetățenești de către regimul autoritar au suscitat interesul presei externe și al colectivității științifice internaționale față de evoluțiile din Europa de Est. În această conjunctură au început să apară contribuții care au înfățișat mai amplu realitatea educațională specifică minorităților din România. Însă exegezele preocupate de aprofundarea cunoașterii evoluțiilor istorice au reliefat sfera de interes, aproape exclusivă, a cercetătorilor maghiari. Acestea au fost fundamentate îndeosebi pe analiza articolelor din periodice și a datelor statistice oficiale, însă demersul investigativ a fost întregit cu surse publicistice, științifice și documentare din arhivele instituționale ale altor țări (de regulă, Republica Populară Ungară, Republica Federală Germană, Statele Unite ale Americii). În volumul *National Minorities in Romania: Change in Transylvania*, publicat în SUA, în 1982, Illyés E. a înfățișat o sinteză a reglementărilor și evidențelor educaționale din intervalul 1948–1980, reliefând măsurile care, în opinia lui, au contribuit, în mod direct sau indirect, la limitarea oportunităților de școlarizare specifice comunității maghiare. În contextul cronicizării crizei sociale din anii '80, caracterizat de încălcări din ce în ce mai dese și flagrante ale drepturilor individuale și colective, reprezentanți ai intelectualității autohtone și-au asumat riscul editării unor publicații „samizdat”. Studiile referitoare la problematica drepturilor cetățenești și în special ale celor educaționale, precum: *Statistical Analysis of the Reduction in Hungarian-Language Educational Opportunities in Romania, 1966–1983*, 1984, și *Mother-tongue institutions: mass communication, education and culture*, 1988, evidențiau atât îngrădirea oportunităților educaționale ale minorităților, cât și a celor de instrucție în limba maternă. După Revoluția Română din 1989, în contextul relaxării politice față de tratarea relațiilor româno-maghiare, s-a prefigurat și realizat, parțial, accesul mai facil la unele surse de documentare, care au sporit cunoașterea domeniului. În consens cu relaxarea accesului la datele oficiale, prin desecretizarea unor arhive, istoriografia temei s-a îmbogățit cantitativ și calitativ. După schimbarea regimului politic, studiile realizate de Enyedi (1990, 1991), Vincze (1997a, 1997b, 1998) și Tismăneanu *et al.* (2007) au afirmat la unison limitarea oportunităților de instrucție în limba maghiară.

Examinarea lucrărilor aparținând acestei orientări istoriografice relevă, în primul rând, amplitudinea și densitatea descriptivă specifice investigației. Exegezele desfășurate s-au conturat preponderent prin utilizarea unei metodologii de cercetare calitativă. Radiografierea prefacerilor educaționale a avut în prim plan ilustrarea restructurării rețelei școlare. Firul central al argumentării s-a conturat prin exemplificarea cu cazuri particulare de înființare, desființare, reprofilare a unităților școlare sau modificarea cifrelor de școlarizare. Autorii au utilizat datele descriptive disponibile numai cu titlu de exemplificare a triadei politic-legislativ-educațional, pierzând din vedere puterea explicativă a unor factori sociali structurali. Predominanța acestei modalități de evaluare s-a datorat faptului că niciunul dintre demersurile de cercetare nu s-a focalizat pe sistematizarea evidențelor statistice într-un documentar explicit, fiecare cercetător referindu-se doar la frânturi din

statistica educațională. În consecință, analizele cantitative au fost mai puțin utilizate. Deși în cadrul orientării istoriografice de reconstrucție s-a creionat o bogată ilustrare a legăturii dintre evenimentele politice, reglementările legislative și efectele sesizate la nivelul traducerii acestora în organizarea efectivă a procesului instructiv, aprecierea oportunităților educaționale a avut un caracter intuitiv, fundamentat pe generalizarea concluziilor desprinse din analiza unor cazuri, evenimente particulare. Însă aceste inferențe au generat atât erori interpretative, cât și mistificarea unor realități educaționale, prin extragerea din contextul explicativ. Astfel de cazuri pot fi ilustrate prin dramatizarea restrângerii învățământului pedagogic și a celui elementar. Urmărind evidențele școlare aferente intervalului 1954–1959, sintetizate în „Anuarul statistic” din 1959, a fost subliniată reducerea dramatică a cifrelor de școlarizare și a unităților din învățământul mediu pedagogic în limba maghiară (Vincze, 1997b, p. 387). Însă ceea ce autorii nu au precizat a fost faptul că această restrângere a afectat într-o manieră similară întreg palierul învățământului pedagogic. Restrângerile ilustrate au survenit pe fondul reorganizării învățământului pedagogic prin desființarea școlilor medii pedagogice și înființarea școlilor pedagogice de doi ani. Însă argumentele care ar fi conferit validitatea concluziilor exprimate, adică modul de transferare a liniilor de studiu în limba maghiară la institutele pedagogice de 2 ani și capacitatea de școlarizare a acestora nu au mai fost documentate. Într-un alt caz, Illyés (1982, p. 179) constata faptul că între 1952 și 1959 învățământul elementar în limba maghiară s-a înjumătățit prin restrângerea numărului de unități școlare de la 2 200 la 1 039. Însă atât datele „Anuarului statistic” din 1959, cât și alte surse secundare infirmă existența celor 2 200 de unități elementare din 1952. În acest caz, interpretarea distorsionată s-a datorat cel mai probabil prelucrării de către autor a unor date inexacte provenind din surse de documentare secundară.

Urmărind încheierea cronologică a scrierilor inventariate, constatăm că întocmirea și publicarea lor s-au concretizat începând cu anii '80 ai secolului trecut. În această decadă, în cadrul opiniei publice internaționale s-a răspândit, din ce în ce mai intens, constatarea – unanim afirmată de comunitatea maghiară autohtonă și de pretutindeni – încălcării flagrante a drepturilor cetățenești specifice minorității maghiare din România și, în consecință, a îngrădirii accentuate a posibilităților de instruire. Pornind de la această premisă, cercetătorii preocupați de investigarea temei au evidențiat preponderent acele aspecte care au contribuit în mod direct sau indirect la limitarea oportunităților de școlarizare specifice. În opinia autorilor citați, cele mai importante momente care au generat restrângerea semnificativă a instrucției în limba maghiară au fost următoarele: reforma educațională din 1948, reglementările învățământului profesional din intervalul 1953–1956, măsurile de îmbunătățire a învățământului elementar din 1956, reprofilarea învățământului liceal din 1971, stabilirea normelor unitare de structură din învățământ din 1973 și măsurile ostentative de asimilare etnică din a doua jumătate a anilor '80.

Deși criteriul de bază al determinării etapelor de evoluție specifice învățământului în limba maghiară, folosit la unison de autorii citați, a fost cel al

politicilor statale față de minorități, delimitarea temporală a fazelor nu a fost unitară. În baza caracteristicilor de organizare politică internă, Illyés (1982) a identificat două etape: cea conturată de instaurarea Republicii Populare Române și cea proprie existenței Republicii Socialiste România. În opinia autorului citat, prima etapă s-a caracterizat prin aglutinarea instituțională, iar specificul celei de-a doua perioade a fost conferit de spiritul contradictoriu al politicilor și măsurilor educaționale și de tendințele de extindere a limbii oficiale. Potrivit lui Enyedi (1990), intervalul 1948–1989, caracterizat de evoluții constant defavorabile instrucției în limba maghiară, a fost punctat de scurtele răgazuri determinate de evenimente politice externe. În contextul reverberațiilor Revoluției Ungare din 1956 și al Primăverii de la Praga din 1968, conducerea politică autohtonă a dat curs pozitiv unor revendicări ale minorității maghiare. Rafinând observațiile predecesorilor săi, Vincze (1997, 1998) consemna patru faze distincte: cea a politicilor de restructurare a sistemului educațional echitabile din perspectivă etnică: 1948–1955, cea a debutului restrângerii oportunităților, prin alipirea instituțională: 1956–1964, cea a concesiilor temporare: 1965–1970, și cea a limitării accentuate determinate de politica de asimilare etnică: 1971–1989.

O remarcă obligatorie, necesară aprecierii juste a concluziilor formulate în studiile de reconstituire istorică, constă în faptul că autorii au interpretat realitățile educaționale în integralitatea treptelor de organizare: cea preșcolară, cea școlară și cea universitară. Astfel, în cadrul istoriografiei de reconstrucție, s-a conturat ideea conform căreia, în perioada comunistă, autoritățile statale au materializat, cu excepția unor scurte răstimpuri, o politică de asimilare etnică transpusă în plan educațional prin limitarea drastică a drepturilor și oportunităților de instrucție în limba maghiară (Enyedi, 1990, p. 87; Illyés, 1982, p. 210; Tismăneanu *et al.*, 2007, p. 533; Vincze, 1998, p. 311).

Exegezele elaborate în cadrul orientării istoriografice de reconstrucție s-au concretizat printr-o redare factuală mai amplă a evoluției învățământului maghiar, însă interpretarea prefacerilor educaționale a trădat o abordare partinică, cedând din neutralitatea axiologică în favoarea dezideratelor politice menite să restaureze, după 1989, atât în sfera politică și legislativă, cât și în cea a organizării sociale, drepturile minorităților. În consecință, considerăm că studiile inventariate au redat precumpănitor o istorie a reglementărilor educaționale și a efectelor consecutive, în lumina politicilor statale față de minoritatea maghiară, în defavoarea reliefării tendințelor educaționale specifice conturate pe baza unei temeinice evaluări structurale.

3. ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR ÎN LIMBA MAGHIARĂ DIN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA 1948-1989, DIN PERSPECTIVA CIFRELOR DE ȘCOLARIZARE

Chiar dacă istoriografia comunistă a relevat o puternică ecranare a tratării tematiche, nici analizele de reconstrucție a realității educaționale specifice minorității maghiare nu au fost lipsite de parti-pris-uri interpretative. Majoritatea lucrărilor

au tratat prefacerile educaționale specifice învățământului în limba maghiară preponderent prin prisma reorganizării rețelei școlare, fapt care a indus distorsiuni semnificative în evaluarea oportunităților de instruire în limba maternă. În lipsa fundamentării afirmațiilor pe analize concludente ale evidențelor structurale, ambele au fost supuse subiectivității cercetătorilor și contaminate ideologic. Practic, ambele orientări inventariate au eșuat în demersul lor de înfățișare obiectivă a temei. De aceea, considerăm că aprecierea evoluției învățământului preuniversitar în limba maghiară în baza datelor structurale, specifice intervalului 1948–1989, constituie încă un capitol deschis al cercetării.

La mai bine de două decenii după abandonarea cenzurii comuniste privind investigarea domeniului, în urma unei documentări preliminare a temei, am constatat deficiența unui tablou statistic adecvat, necesar și suficient, pentru ilustrarea sistematică a prefacerilor structurale specifice instrucției în limba maghiară. Prin evoluție structural-instituțională înțelegem modificările următoarelor componente ale sistemului de învățământ: organizare și funcționare instituțională, edificarea pe tipuri, cicluri, profiluri și filiere educaționale, structurarea instituțională pe unități și secții, efective școlare și personal didactic, în cazul de față având în vedere diferențierea aspectelor menționate conform criteriului limbii de predare. Desigur, o evaluare cuprinzătoare a acestui complex de elemente interdependente ar constitui fundalul ideal al interpretării fenomenului. Însă, în concordanță cu perspectiva interpretativă asumată, și anume aceea de a sublinia rezonanța prefacerilor asupra beneficiarilor direcți (elevii din comunitatea maghiară), dar și cu limitările obiective ce țin de volumul arhivei de date descriptive și timpul fizic alocat cercetării, validitatea argumentării poate fi asigurată prin restrângerea variabilelor. Astfel, reperul ales, pentru prezenta analiză, înfățișează cifrele de școlarizare aferente procesului instructiv. Această opțiune este confirmată și de inventarierea istoriografică care, chiar și în condițiile fragmentării datelor aferente intervalului 1948–1989, certifică caracterul de prim rang și valențele ilustrative ale acestui indicator.

Cadrul teoretic propus pentru analiza și interpretarea evoluției structurale a învățământului preuniversitar în limba maghiară se bazează pe conceptul multiculturalității. Acest termen are două semnificații. Pe de o parte, desemnează o realitate cotidiană, prin prezența mai multor comunități culturale, etnice, lingvistice pe teritoriul unui stat. Pe de altă parte, denumeste o teorie care precizează măsurile pe care le adoptă o guvernare față de această diversitate. Acestea pot fi: de acomodare, de asimilare sau de neutralitate. Multiculturalismul specific guvernărilor democratice presupune politici de acomodare și recunoaștere a diversității prin generalizarea unor politici publice, fundamentate pe respectarea drepturilor și libertăților umane, care să răspundă și intereselor culturale ale minorității (Huzum, 2009). În context european, practica socială, conturată în decursul evoluției istorice, a confirmat ca etalon al unei reglementări echitabile situația în care, în cadrul sistemului educațional național, procentul copiilor aparținând unei minorități și școlarizați

în limba maternă este apropiat de ponderea minorității respective în populația totală. Pentru învățământul în limba maghiară din România, un astfel de exemplu s-a conturat prin reglementarea și organizarea specifică intervalului 1945-1947.

În consecință, obiectivul investigației noastre îl reprezintă relevarea evoluției învățământului preuniversitar în limba maghiară pe baza cifrelor de școlarizare disponibile în sursele citate și aprecierea evidențelor constatate în baza etalonului anterior menționat. Datele descriptive identificate pentru intervalul 1948-1989 au fost sintetizate în tabelul redat în Anexa 1.

O primă observație privind modalitățile de analiză a datelor ne edifică, pe de o parte, asupra evidențelor pe care le pot sau nu le pot ilustra indicatorii folosiți, iar, pe de altă parte, asupra semnificației acestor indicatori. Din cauza discontinuității datelor inventariate, ceea ce indicatorii utilizați în prezentul demers analitic nu pot reflecta, decât la nivel ipotetic, este dependența, în sensul unor modele de corelației regresie sau factoriale, dintre învățământ și datul demografic, legislativ sau politic. Evidențierea evoluției în cifre absolute de școlarizare poate reliefa contextele demografice, politice și legislative care au produs modificări semnificative. În aceeași ordine de idei, câteva soluții interpretative pot fi furnizate de raportarea cifrelor de școlarizare proprii învățământului în limba maghiară la cele specifice nivelului național și de compararea ponderii învățământului în limba maghiară în populația de naționalitate maghiară cu cea specifică palierului național. Acestea indică diferențele evolutive dintre cele două paliere. Totuși, în acest caz, este necesară specificarea faptului că acești indicatori sunt direct dependenți unul față de altul, ceea ce limitează puterea expresivă și interpretarea obiectivă. Însă aceste evaluări nu ne pot edifica în privința respectării drepturilor educaționale. Pentru urmărirea dezideratului anterior menționat, etalonul de evaluare îl reprezintă compararea ponderii diferitelor trepte de învățământ în limba maghiară pe palier național cu ponderea populației maghiare în populația totală. În acest caz, lacunaritatea datelor descriptive privind componența etnică a populației poate genera erori de estimare. Practic, nu se cunosc decât datele relevante în urma recensămintelor populației din 1948, 1956, 1966 și 1977. Deoarece pentru anul 1989 nu există estimări oficiale privind compoziția populației după naționalitate, am folosit singura trimitere bibliografică referitoare la acest subiect conform căreia, în 1987, procentul populației de naționalitate maghiară din România era, după estimările oficiale, de 7,9% (Rózsa & Dávid, 2010). Pentru că o lămurire detaliată în privința validității acestor date nu constituie obiectul investigației prezente, în calculul unor indicatori de apreciere a evoluției sistemului educațional au fost utilizate datele oficiale și estimarea anterior menționată. În acest context, reiterăm caracterul prospectiv al investigației prezente, menite să identifice cele mai plauzibile modalități de analiză și interpretare a fenomenului studiat.

Un alt aspect deosebit de relevant pentru interpretarea datelor specifice sistemului educațional l-a constituit dinamica copiilor născuți în perioada cercetată. Au existat două valuri demografice concretizate în creșterea semnificativă a populației de vârstă școlară. Primul val s-a manifestat prin creșterea numărului de

copii născuți în intervalul 1949–1957, cu efect asupra școlarizării primare începând cu anul 1956. Această creștere a populației de vârstă școlară a fost reglementată, începând cu 1956, prin legi privind îmbunătățirea învățământului elementar, prin decretarea în 1958 a obligativității învățământului de 7 ani și trecerea, în 1961, la învățământul general obligatoriu de 8 ani. Al doilea val de creștere a cifrelor de școlarizare, începând cu ciclul preșcolar, s-a manifestat în 1970, ca urmare a promulgării în 1966 a legii prin care se interzicea avortul la cerere. Practic, începând cu 1967, cifra nou-născuților s-a dublat față de anii anteriori. Acest val de creștere a fost reglementat prin măsuri de extindere a rețelei unităților de învățământ și prin reforma educațională din 1968, care prin art. 26 prevedea obligativitatea învățământului general de 10 clase.

3.1. ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREȘCOLAR

Această treaptă educațională nu a avut niciodată un caracter obligatoriu, motiv pentru care, până în anul 1977, evoluția, în cifre absolute (figura 1), a fost una constant pozitivă, după care a înregistrat scăderi constante.

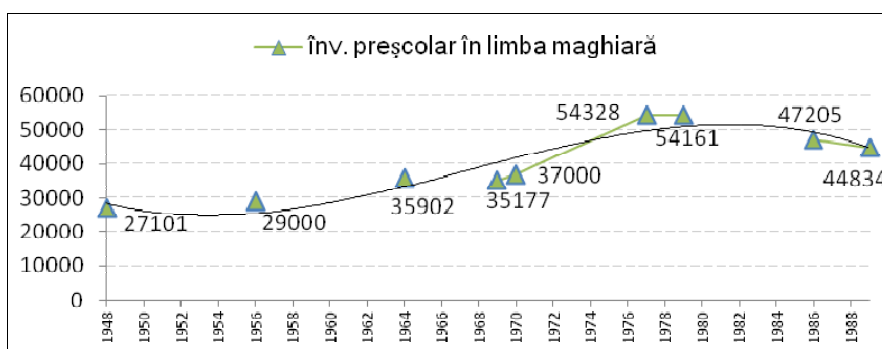

Figura 1. Învățământul preșcolar în limba maghiară

Datele relevă două perioade de creșteri substanțiale, determinate practic de cele două intervale în care s-a înregistrat creșterea natalității. Comparativ cu evoluția celorlalte trepte de învățământ, evoluția acesteia sugerează faptul că specificitatea acestei forme de instituționalizare a fost conferită în mai mare măsură de necesitatea degrevării clasei muncitoare de sarcina suplimentară a îngrijirii propriilor copii și în mult mai mică măsură de semnificația instructivă proprie pregătirii pentru accesul în școala primară. Această idee este întărită și de ponderea relativ scăzută, în medie cca. 15%, a treptei preșcolare în școlarizarea preuniversitară. Raportând ponderea învățământului preșcolar în limba maghiară în populația de etnie maghiară la evoluțiile specifice palierului național (figura 2), se poate observa că, până în anii 1970, învățământul preșcolar în limba maghiară a fost mai bine reprezentat, ulterior înregistrându-se un declin.

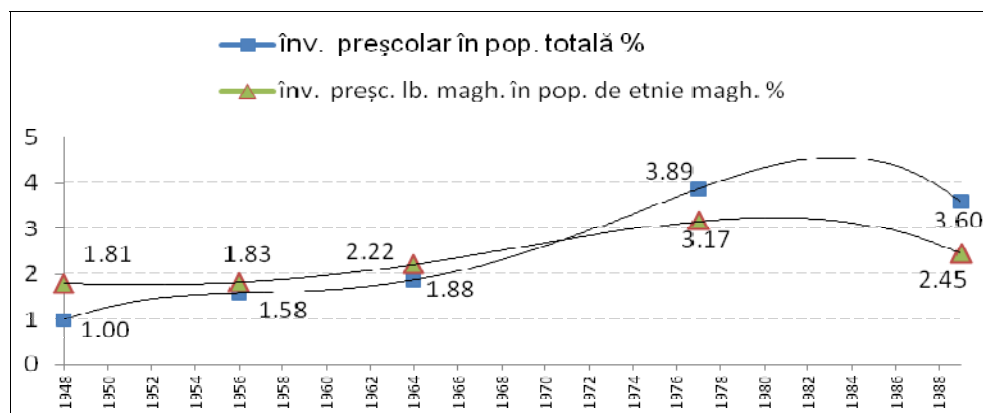

Figura 2. Ponderea învățământului preșcolar în populația totală după naționalitate (%).

Această tendință a oglindit, de fapt, atât compoziția etnică după criteriul de rezidență urban/rural, cât și mișcările migratorii. Până la recensământul din 1966, raportul rezidenței urban/rurale a populației de etnie maghiară a fost superior celui național. Dublarea natalității prin interzicerea avorturilor, în 1966, dar și inițierea procesului de industrializare forțată a întors balanța, fapt care, ulterior, s-a reflectat și în evoluția învățământului primar și gimnazial. Deși, ca efect al factorului demografic, s-a constatat aproape o dublare a numărului de copii cuprinși în această formă de învățământ, evoluția ponderii în populația totală relevă faptul că, după 1978, generalizarea învățământului preșcolar s-a realizat preponderent în favoarea predării în limba română. Urmărind tendințele evolutive se poate afirma că acestea au fost determinate preponderent de factorul demografic. Această circumstanță cauzală a fost amplificată, după 1970, de creșterea disparității etnice după mediul de rezidență, fapt ce a condus la inversarea reprezentării ponderilor de școlarizare. În ansamblu, se poate constata o evoluție pozitivă, concretizată într-o îmbunătățire modestă, de 0,65%, a ponderii învățământului preșcolar în limba maghiară. Însă această îmbunătățire a fost mult mai puțin semnificativă decât evoluțiile constatate pe palier național (o creștere de 2,6%), unde rata de creștere a instituționalizării copiilor a fost de 4 ori mai mare decât cea în limba maghiară.

3.2. ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR ȘI GIMNAZIAL

Aceste cicluri au fost studiate prin agregarea lor, deoarece nu au existat suficiente date statistice pentru ilustrarea lor defalcată. Din perspectiva reglementărilor legale, reforma din 1948 a reprezentat o declasare a învățământului general, prin reducerea duratei obligatorii de școlarizare de la 7 la 4 ani. În urma măsurilor de îmbunătățire a învățământului de cultură generală inițiate în 1956, s-a preconizat încheierea generalizării învățământului de 7 ani în 1963. În practică, un complex de factori, printre care mai importanți au fost creșterea populației de vârstă școlară și

schimbarea raportului dintre populația urbană și cea rurală au condus la concretizarea mai rapidă a acestui deziderat. Consecutiv, în 1958, s-a promulgat învățământul general obligatoriu de 7 ani, iar mai apoi, din 1961, s-a decretat trecerea la învățământul general obligatoriu de 8 ani. Spre deosebire de evoluția la nivel național, care a relevat creșteri constante, datele specifice învățământului în limba maghiară (figura 3) au ilustrat o ușoară oscilație față de situația existentă în 1948.

În evoluția cifrelor de școlarizare pot fi identificate două perioade cu semnificație aparte. Prima relevă creșterea cifrelor de școlarizare din intervalul 1958–1963, tendință determinată de agregarea factorului demografic (creșterea natalității în perioada 1949–1957) și a celui legislativ (introducerea obligativității învățământului de 8 ani).

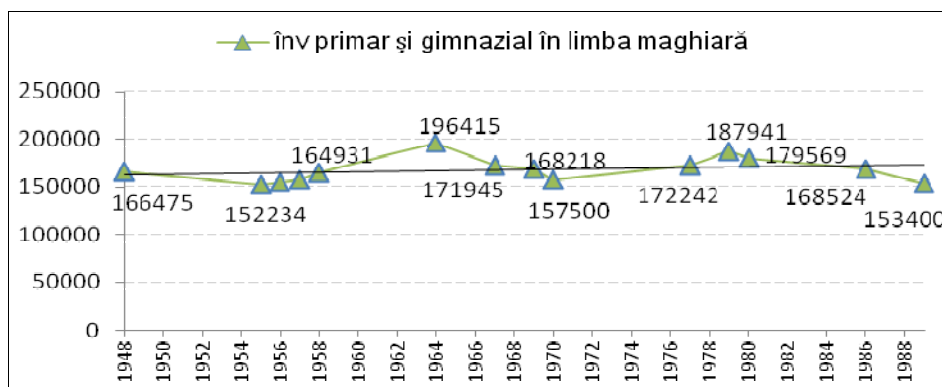

Figura 3. Învățământul primar și gimnazial în limba maghiară.

Cea de-a doua perioadă de creștere, dintre 1970 și 1980, a fost determinată aproape exclusiv de creșterea spectaculoasă a populației de vârstă școlară specifică acestei trepte. Reglementările legislative transpuse, în acest interval, prin Reforma Învățământului din 1968 vizau în special educația post-gimnazială. Însă perioadele de regres înregistrate ulterior celor două momente de creștere au condus la păstrarea tendinței evolutive într-un registru neutru. Raportarea datelor la cele specifice evoluției demografice (figura 4) indică faptul că reglementările legislative din a doua jumătate a anilor '50, menite să aducă o îmbunătățire a învățământului obligatoriu, au avut un efect mult mai modest în cazul învățământului de limbă maghiară.

Evoluția pozitivă generată de promulgarea Decretului 289/1961 privind trecerea la învățământul general obligatoriu de 8 ani a fost contracara de măsurile de unificare școlară promulgate prin HCM 1380/1956 privind îmbunătățirea învățământului elementar. După relativa îmbunătățire a situației educaționale din anii '60, învățământul primar și gimnazial în limba maghiară a intrat într-o perioadă de declin, care a fost parțial temperată numai de consecințele demografice ale Decretului 770/1966 referitoare la interzicerea avortului la cerere. În ansamblu,

învățământul primar și gimnazial în limba maghiară a avut o evoluție în valuri (figura 5), care s-a soldat în final cu creșterea diferenței negative dintre reprezentarea demografică și cea școlară la 2.67%.

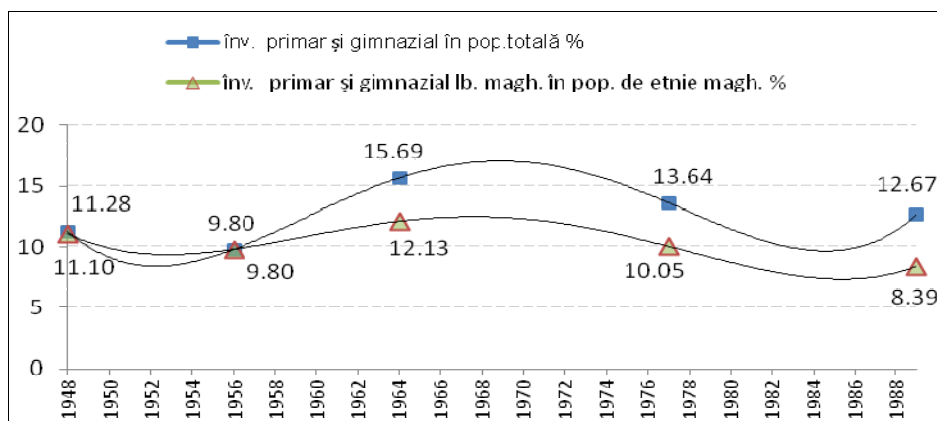

Figura 4. Pondere în învățământul primar și gimnazial în populația totală după naționalitate (%).

La modul teoretic, această diferență procentuală semnifică faptul că, în 1989, un sfert dintre elevii maghiari nu se instruiău în limba maternă. Momentul de scindare dintre evoluția națională și cea maghiară l-a constituit contextul politic, legislativ și demografic specific anului 1956.

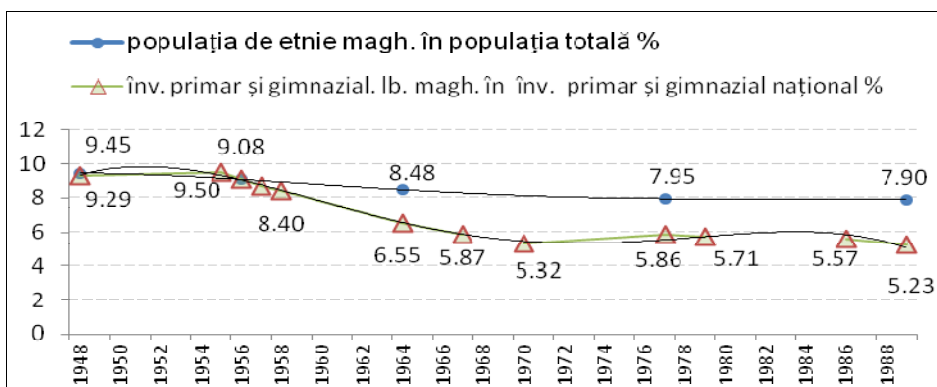

Figura 5. Pondere în învățământul primar și gimnazial în limba maghiară în plan național (%).

3.3. ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL ȘI PROFESIONAL (POSTGIMNAZIAL)

Deși au fost cel mai slab ilustrate statistic, am optat pentru prezentarea alăturată a acestor filiere, datorită complementarității ilustrate în decursul evoluției. Această treaptă a fost cel mai des supusă schimbărilor determinate de factori

politici, legislativi și demografici, dar și de reprofilările și, în consecință, compensările dintre cele două filiere. Cifrele de școlarizare din învățământul profesional (figura 6) ilustrează o evoluție relativ constantă până în 1970, iar ulterior o reducere continuă, până în pragul desființării.

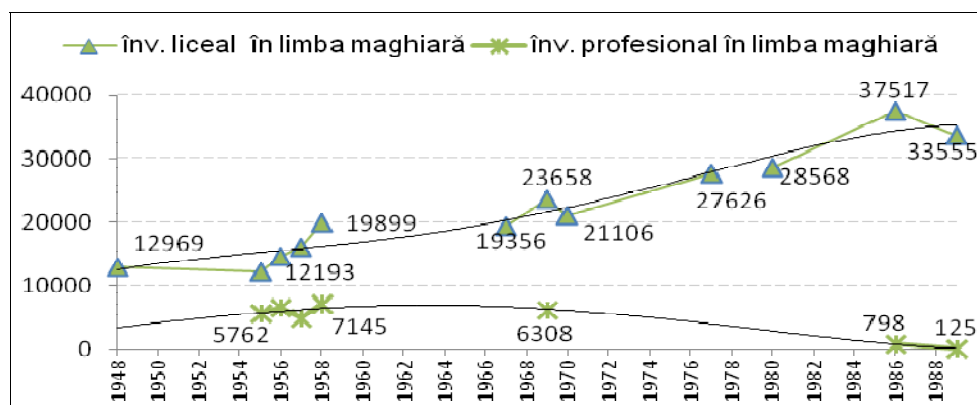

Figura 6. Învățământul liceal și profesional în limba maghiară.

Spre deosebire de anul școlar 1969/1970, când în școlile profesionale cu predare în limba maghiară se instruiău 6 308 elevi, în 1989 numărul beneficiarilor acestei forme de învățământ s-a redus la 125. În învățământul liceal, ulterior reformei din 1948, s-a înregistrat o ușoară scădere a cifrelor de școlarizare, tendință care a fost reechilibrată în contextul revendicărilor minorității maghiare, conexe Revoluției Ungare din 1956. Reabilitarea învățământului liceal din intervalul 1955–1959 a fost consensuală cu tendințele din palierul național. În 1959, cifrele de școlarizare înregistrau un spor de 25% în raport cu cele anterioare anului școlar 1955–1956. Însă după această etapă, în contrasens cu evoluțiile naționale, care până la reforma din 1968 au indicat o tendință crescătoare, cifrele de școlarizare în limba maghiară au rămas aproape neschimbate. Următoarea tendință pozitivă s-a înregistrat în intervalul 1967–1969, fapt care, în conformitate cu afirmațiile istoriografiei de reconstrucție, s-a datorat exclusiv concesiilor făcute minorității maghiare în contextul politic al Primăverii de la Praga din 1968. Însă datele privind ciclul primar și gimnazial relevau, anterior acestui interval, presiunea unui spor semnificativ de absolvenți care urmau să fie cuprinși în învățământul liceal. După promulgarea în 1970 a decretului care prevedea trecerea la învățământul general obligatoriu de 10 ani a urmat, din nou, o etapă de creștere, care s-a materializat parțial și prin aportul de elevi dinspre filiera profesională, aflată în plin proces de restrângere. Pe fondul restructurării învățământului teoretic spre cel industrial, dar și al declinului dramatic al celui profesional, după 1970, s-au îmbunătățit semnificativ condițiile de acces în ciclul liceal. Însă încetățenirea instruirii tehnice și profesionale în limba oficială, dublată de lipsa de cadre didactice cu instrucție tehnică în limba maghiară, au condus, practic, la denatu-

rarea sporului din învățământul postgimnazial. Tendința de creștere, temperată între anii 1977–1980 de reducerea treptată a numărului de absolvenți din ciclul gimnazial, a continuat până la jumătatea anilor '80. În cea de-a doua jumătate a acestei decade, politica fătășă de limitare a învățământului liceal de limbă maghiară, suprapusă noilor reprofilări dinspre filiera teoretică spre cea industrială, a condus la un declin accelerat, întrerupt numai de răsturnarea regimului comunist. Însă această tendință a fost jalonată și de scăderea numărului de absolvenți din ciclul gimnazial, dar și de constrângerile economice și subfinanțarea bugetară, care au favorizat extinderea practicii de înființare a claselor românești în ultimele bastioane ale învățământului în limba maghiară. O privire de ansamblu asupra etapei 1948–1989 indică o evoluție sinuoasă, presărată cu multiple sincope, dar care a dus la dublarea ponderii învățământului liceal în limba maghiară în populația de etnie maghiară (figura 7).

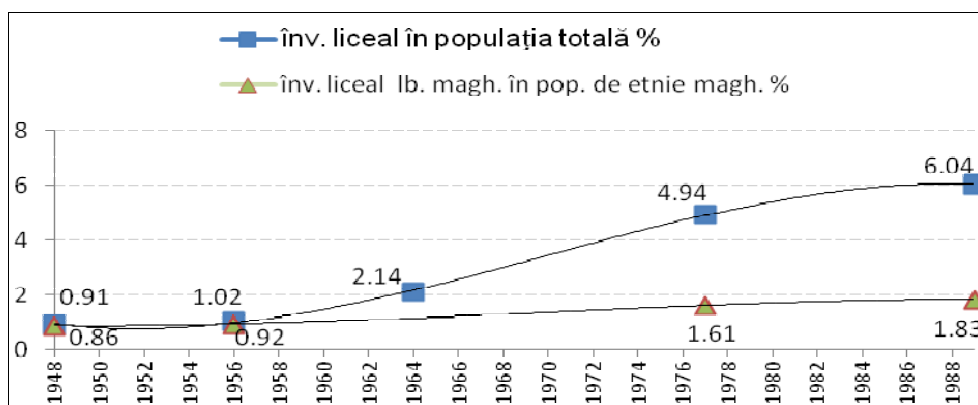

Figura 7. Ponderea învățământului liceal în populația totală după naționalitate (%).

Totuși, în comparație cu palierul național, la care s-a înregistrat o sporire de 6 ori a aceluiași raport, evoluțiile din învățământul maghiar pot fi considerate modeste. Din nou, datele indică creșterea accentuată a diferenței negative dintre reprezentarea demografică și cea școlară, care în 1989 era de 5,5% (figura 8). Aceasta însemna că numai o treime dintre liceenii de etnie maghiară studiau în limba maternă.

Momentul despărțirii dintre tendința națională și cea specifică învățământului în limba maghiară s-a conturat tot în contextul specific celei de-a doua jumătăți a anilor '50. Generalizarea acestui nivel de educație, cât și creșterea semnificativă a oportunităților de școlarizare postgimnazială s-au materializat aproape exclusiv în favoarea învățământului în limba română.

În lumina unor rezerve interpretative privind evoluția învățământului liceal, care necesită o documentare suplimentară, afirmațiile istoriografiei de reconstrucție referitoare la efectele nefaste ale regimului comunist asupra învățământului în limba maghiară rămân preponderent valabile. Spre deosebire de evoluția pe palier

național, care a fost constant pozitivă, cea în limba maghiară a avut un caracter ambivalent.

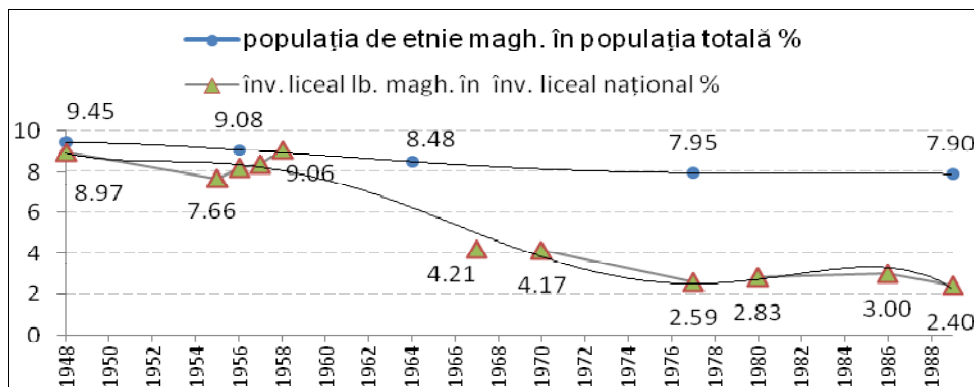

Figura 8. Ponderea învățământului liceal în limba maghiară în plan național (%).

Ilustrarea învățământului preuniversitar în limba maghiară, în cifre absolute, a indicat o tendință sinusoidală și ușor ascendentă (figura 9).

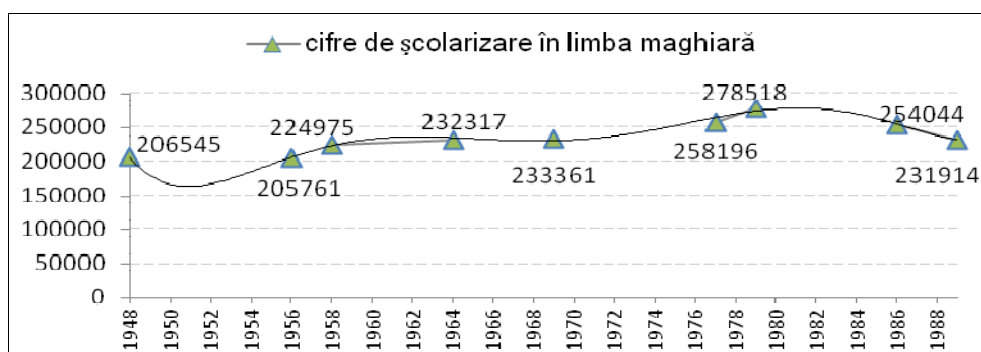

Figura 9. Cifre de școlarizare în limba maghiară.

În intervalul 1948–1980, a existat un spor de 33% al școlarizării, iar mai apoi un regres semnificativ, de cca. 17%. Raportarea tendinței anterior menționate la evoluția populației (figura 10) a reliefat însă declinul oportunităților educaționale.

Până în 1956, reprezentarea elevilor care studiau în limba maternă era congruentă ponderii populației de etnie maghiară în populația totală. Restrângerea treptată a oportunităților de școlarizare a condus, în 1989, la înjumătățirea acestui raport. În ansamblu, intervalul cu cea mai severă restrângere a fost între 1958 și 1964. După acest declin, a urmat o etapă de stagnare până în a doua jumătate a anilor '80, când limitarea oportunităților educaționale a fost evidentă la toate cele trei nivele analizate. Însă, în ultima etapă evolutivă, direcția descendentă, conferită

preponderent de învățământul general obligatoriu, era în consens cu tendința manifestată, de treapta similară, pe palier național.

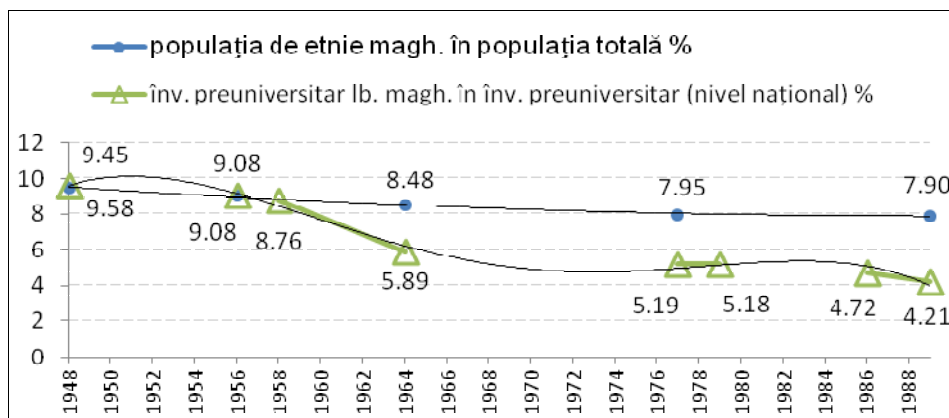

Figura 10. Pondere în învățământul preuniversitar în limba maghiară în plan național (%)

Totodată, analiza a reliefat tendințele asincronice de evoluție a celor trei cicluri de învățământ. Restrângerea posibilităților de instrucție în limba maghiară nu s-a manifestat simultan, ci treptat, în timp, de la nivelul superior spre cel inferior. Imediat după reforma din 1948, prima filieră afectată defavorabil a fost cea liceală. După o fază de recuperare parțială a deficitului față de palierul național: 1956–1958, subreprezentarea învățământului liceal s-a accentuat. La acest declin s-a adăugat, din a doua jumătate a anilor '50, cel al învățământului primar și gimnazial, iar din 1970 și cel al educației preșcolare.

În 1989, dezechilibrul structural al învățământului în limba maghiară era ilustrat și de ponderea diferitelor cicluri educaționale în totalul cifrelor de școlarizare (figura 11).

Dacă în 1948, situația învățământului în limba maghiară era, cu mici diferențe, consensuală cu cea națională (6,3% învățământ preșcolar, 80,6% învățământ primar și gimnazial și 13,1% învățământ postgimnazial), în 1989, spre deosebire de palierul național, care reflecta o evoluție semnificativă în sensul îmbunătățirii accesului în ciclul postgimnazial (15,5% învățământ preșcolar, 53% învățământ primar și gimnazial și 31,5% învățământ postgimnazial), în cazul educației adresate minorității maghiare (19,3% învățământ preșcolar, 66,1% învățământ primar și gimnazial și 14,6% învățământ postgimnazial) datele indicau restrângerea la nivelul instrucției general obligatorii.

Acest fapt explică parțial și ambivalența prefacerilor specifice învățământului în limba maghiară. În pofida faptului că tendința generală indica o diminuare a ponderii copiilor de etnie maghiară în învățământul de limbă maternă, în decursul anilor, șansele de acces al absolvenților ciclului gimnazial în cel liceal (figura 12) au crescut simțitor.

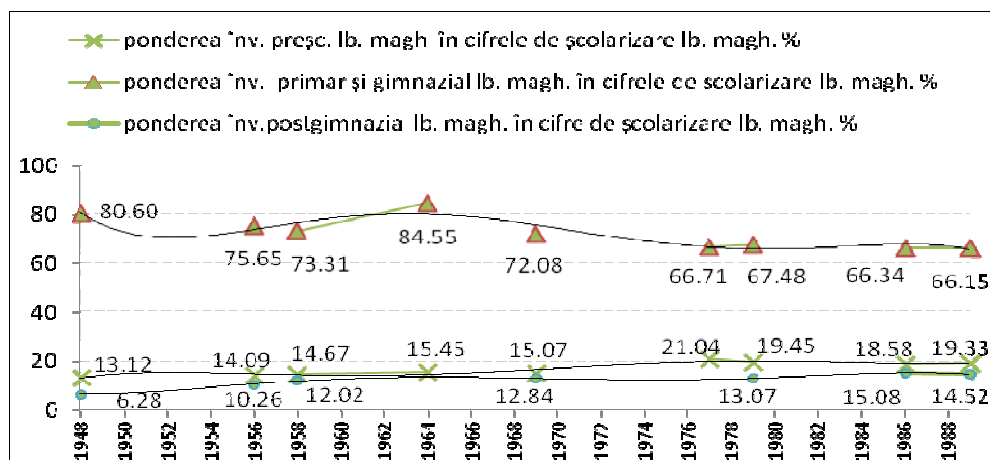

Figura 11. Structura învățământului în limba maghiară pe cicluri de școlarizare (%).

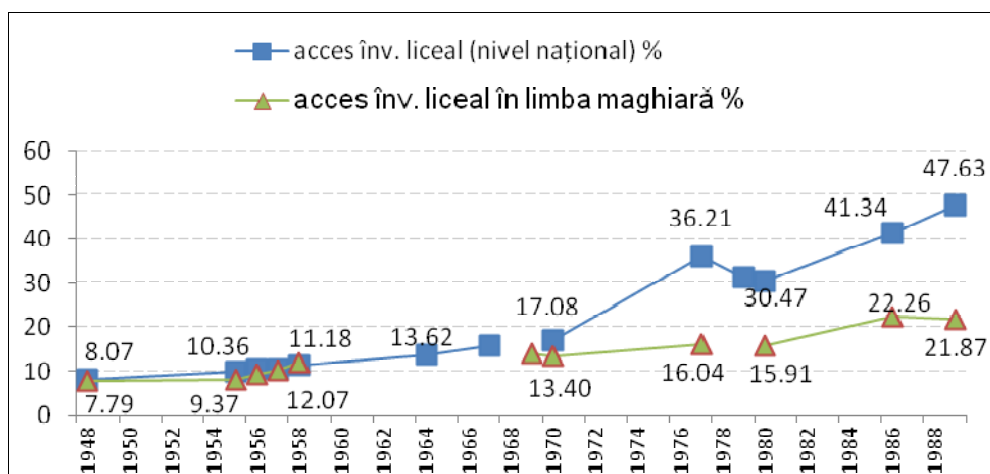

Figura 12. Accesul în învățământul liceal după naționalitate (%).

La nivel național, tendința s-a accentuat mai ales după trecerea, în 1970, la învățământul general obligatoriu de 10 ani. În cazul instrucției în limba maghiară s-a înregistrat triplarea oportunităților de continuare a studiilor, de la circa 8% în 1948 la 22% în 1989. Totuși, în comparație cu palierul național, pe care rata de acces la studii liceale a crescut de 6 ori, tendința a fost mult mai moderată.

4. CONCLUZII

Asumarea neutralității față de paradigma limitării dramatice, afirmate în investigațiile specifice istoriografiei de reconstrucție, a învățământului în limba

maghiară reliefează oportunitatea distingerii între două niveluri interpretative conexe. Primul se referă la sfera reglementării legislative, iar cel de-al doilea la evoluția structurală concretă. În primul caz, se impune reiterarea constatării că în domeniul educațional nu s-a conturat un cadru specific, propriu reglementării separate a învățământului în limba maghiară. O tratare distinctă a statutului lingvistic s-a conturat numai prin mijlocirea reglementării administrative conexe înființării, în 1952, a Regiunii Autonome Maghiare. Această influență, în virtutea delimitării administrativ-teritoriale, a avut un caracter fragmentar, fiind mai accentuată în interiorul RAM și mai estompată în afara acesteia. În sfera reglementării legislative de prim ordin (constituțiile din 1948, 1952, 1965 și legile educaționale din 1948, 1968, 1978), prevederile referitoare la învățământul destinat minorităților erau foarte generale. În consecință, organizarea specifică a fost realizată preponderent prin acte legislative de rang inferior (decrete și hotărâri ale Consiliului de Miniștri sau ale ministerului de resort). Chiar dacă au existat câteva excepții, care au dezavantajat în mod direct organizarea învățământului în limba maternă, sfera de reglementare, în ansamblul ei, nu a reliefat prevalența unui model discriminator. În planul general s-a postulat dreptul egal, pentru toți cetățenii, și deplin al minorităților la educația în limba maternă (dar nu și respectarea acestuia), însă la nivelul normelor de aplicare nu s-a conturat o viziune coerentă și imuabilă privind asigurarea și respectarea dreptului de educație în limba maternă. Deși în acest cadru nu s-au asumat clar și transparent principiile care au ghidat evoluția instrucției specifice minorităților, aceste repere pot fi identificate tocmai prin modul de concretizare a politicilor educaționale. În această ordine de idei, pot fi desprinse două teze majore. O primă teză a postulat asigurarea oportunităților de instrucție în limba maternă la un nivel bazal, în sensul limitării la învățământul de cultură generală. Cea de-a doua a afirmat predominanța sau chiar exclusivitatea limbii oficiale în învățământul de specialitate, tehnic și profesional. Aceste aspecte au fost clar ilustrate de evoluția pe cicluri a învățământului în limba maghiară (figura 11), în care ponderile indică atât predominanța învățământului preșcolar, primar și gimnazial, cât și schimbarea neînsemnată, de-a lungul timpului, a ponderii instrucției liceale în structura pe cicluri.

Pe cel de-al doilea palier interpretativ, referitor la evoluția concretă a învățământului în limba maghiară, demersul nostru a relevat o serie de elemente importante din perspectiva unei interpretări imparțiale a fenomenului studiat. În ceea ce privește învățământul preșcolar, decalajul defavorabil educației în limba maghiară s-a manifestat numai după 1970. Intervalul temporal în care a avut loc acest regres a reflectat, în contextul procesului de industrializare forțată și al migrației dinspre rural spre urban, dispersia tot mai accentuată a populației de etnie maghiară. În aceste condiții, din cauza unor considerente legate, mai ales, de organizarea eficientă a procesului educațional, tot mai mulți copii de etnie maghiară au

fost cuprinși în sistemul instituțional preșcolar cu predare în limba română. La rândul ei, această situație a influențat semnificativ reprezentarea după criteriul etnic în ciclurile de școlarizare ulterioare. În cazul învățământului general obligatoriu, divizarea tendințelor evolutive dintre nivelul național și cel specific minorității maghiare s-a petrecut în a doua jumătate a anilor '50. Practic, momentul de scindare a coincis cu măsurile de eficientizare și reechilibrare a sistemului educațional național, inadecvat structurate și orientate prin reforma din 1948 ca și multiplele reglementări ulterioare. Măsurile fățișe de asimilare etnică au afectat învățământul în limba maghiară, în integralitatea treptelor educaționale, numai în a doua jumătate a anilor '80, când pe fundalul unei crize socio-economice accentuate s-au remarcat înrădăcinarea în mentalul social și manifestarea în practica socială a unei ideologii naționaliste cu accent pe negarea diversității și alterității culturale, etnice și lingvistice. Evenimentele politice externe par să fi exercitat presiuni temporare, dar fără să aducă modificări semnificative asupra tendințelor evolutive. Într-adevăr, reglementarea sistemului de educație a condus la degradarea învățământului preuniversitar în limba maghiară. Însă aprecierea acestei limitări trebuie ponderată și prin filtrul influențelor social-structurale, mai greu de evidențiat, care au modelat evoluția instrucției în limba maghiară la fel de accentuat ca și cele legislative. În mod cert, creșterea natalității s-a repercutat în mod direct mai ales în cazul învățământului preșcolar, primar și gimnazial, dar a avut un impact evident prin intermediul ciclului gimnazial și asupra celui liceal. Un alt factor determinant al oportunităților educaționale a fost evoluția ponderii populației de etnie maghiară în mediul urban și cel rural. Direcționarea procesului de dezvoltare economică și demografică a fost supusă la rândul său fasonării ideologice, însă ideologizarea sistemului educațional s-a reflectat mai puțin evident, și la modul indirect, în evoluția cifrelor de școlarizare. Declinul educațional și declasarea statutului limbii maghiare au avut în fundalul cauzal și fenomenul de fărâmițare, dispersare instituțională. Acesta a fost accentuat de legislația din 1956, care prevedea înființarea școlilor mixte, însă avea puternice antecedente în perioada de reorganizare a învățământului specifice etapei 1945-1948. Restrângerea oportunităților de școlarizare în limba maghiară a evoluat în tandem, dar nu în sensul unei dependențe stricte, cu declasarea instituțională, concretizată prin transformarea unităților școlare în secții, iar după 1980 prin suprimarea multora dintre acestea. Un rol însemnat în evoluția cifrelor de școlarizare în limba maghiară l-au avut și strategiile educaționale familiale. Practic, nevoia de confort, siguranță și de creștere a oportunităților de școlarizare secundară au devansat în mod natural opțiunea pentru școlarizarea în limba maternă. Acest proces a fost mai accentuat în zonele cu populație eterogenă etnic și în cazul copiilor proveniți din familii mixte etnic. De asemenea, un rol determinant în opțiunea școlară l-a avut limba în care copiii au urmat grădinița. Era foarte improbabil ca și copiii maghiari cuprinși în

învățământul preșcolar cu predarea în limba română să fie înscriși ulterior în învățământul primar în limba maternă. Situația instituționalizării preșcolare era consfințită de recensămintele școlare (realizate după criteriul limbii de predare, și nu după cel al naționalității), acestea din urmă constituind baza elaborării planurilor de școlarizare primară. Efectele instituționalizării preșcolare asupra școlarizării primare și gimnaziale au devenit evidente mai ales după 1977, când a crescut semnificativ procentul de cuprindere în învățământul preșcolar al copiilor de 3-6 ani. Aceste evidențe întăresc ipoteza intervenției determinante a unui complex de factori, constituit prin agregarea datului social structural cu cel legislativ și politic, în modelarea procesului educațional. Presiunea fenomenelor social-structurale a fost concurentă cu reglementările legislative specifice domeniului educațional, dar și cu derularea unor evenimente politice majore, ceea ce îngreunează reliefaarea vreunei primordialități cauzale asupra evoluției sistemului educațional. Adeseori, reglementarea legislativă a sistemului educațional a avut un caracter tardiv în raport cu realitatea socială. Pe de o parte, ea încerca să ordoneze și să legitimeze o situație cvasi-încetățenită, iar, pe de altă parte, să plăsmuiască reperele viitoare dezvoltări.

În baza evidențelor relevate prin analiza cifrelor de școlarizare pot fi distinse patru etape caracteristice prefacerilor din învățământul în limba maghiară. În prima, cuprinsă între 1948 și 1955, oportunitățile educaționale au fost în acord cu ponderea populației, ilustrând intervalul cel mai echilibrat din perspectiva respectării drepturilor educaționale. Între 1956 și 1965 s-a conturat etapa cea mai nefastă, când capacitatea de instruire în limba maternă s-a redus cu o treime. Acest fenomen a coincis cu un important proces de reorganizare teritorial-administrativă a țării, cu prima etapă de industrializare masivă și, în consecință, cu un val de migrație dinspre mediul rural înspre cel urban, factori care au generat modificarea compoziției etnice a populației urbane din Transilvania în favoarea populației de naționalitate română. Aceste realități socio-economice s-au repercutat în mod negativ asupra sistemului educațional specific minorității maghiare. Din 1966, pe fondul dublării ratei de natalitate din intervalul 1967-1975, a urmat o fază de stagnare prelungită până în a doua jumătate a anilor '80. Ultima etapă, jalonată de cronicizarea crizei economice, de scăderea treptată a natalității din etapa anterioară, dar și de politica de asimilare etnică, a fost caracterizată de restrângerea accelerată a șanselor de instruire în limba maghiară.

În evoluția sistemului național de educație au fost două direcții majore de dezvoltare. Prima a vizat răspândirea și consfințirea învățământului general, iar cea de-a doua, creșterea nivelului de școlarizare prin sporirea oportunităților de acces la învățământul postgimnazial. Însă ambele tendințe s-au concretizat prin omiterea sistematică a învățământului în limba maghiară (figura 13).

Procesul de masificare educațională s-a materializat preponderent în limba oficială a statului. În ultimii ani ai regimului dictatorial, învățământul preșcolar și cel general obligatoriu în limba maghiară au fost tolerate în ponderi semnificativ mai mici față de anul 1948, cel liceal fiind și mai sever afectat. Această tendință s-a conturat în contextul în care învățământul postgimnazial a fost transformat, practic, în învățământ de specialitate industrial, profesional și vocațional derulat aproape exclusiv în limba română.

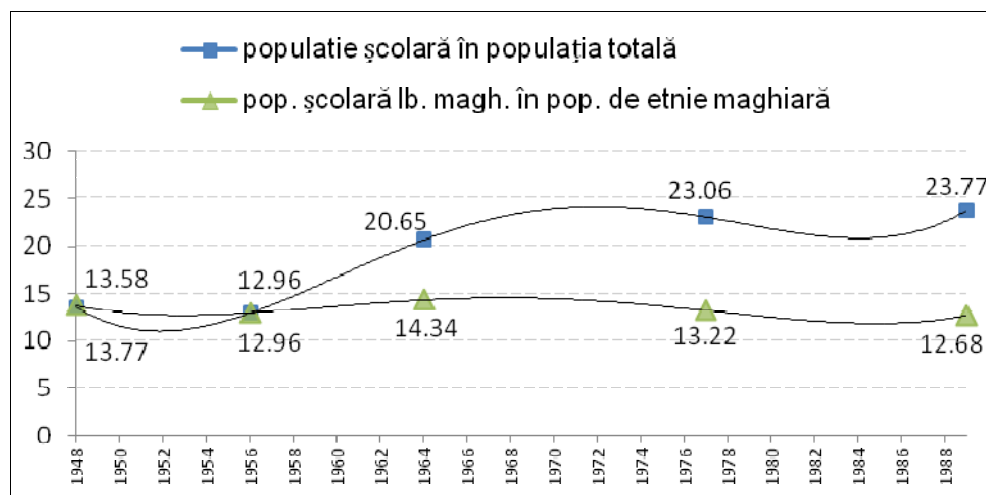

Figura 13. Ponderea populației școlare în populația totală după naționalitate (%).

Evoluția conturată prin analiza cifrelor de școlarizare sugerează ipoteza conform căreia declinul învățământului preuniversitar în limba maghiară, accentuat mai ales în perioada cuprinsă între 1956 și 1965, dezvăluie un puternic fundal cauzal social-structural, ale cărui ancore din sfera educațională au fost defectuos gestionate de elita politică maghiară. După 1952, anul înființării Regiunii Autonome Maghiare, liderii politici maghiari au neglijat monitorizarea atentă și contracararea fără echivoc a tendințelor și reglementărilor nefavorabile învățământului în limba maternă, care se manifestau mai ales în celelalte regiuni, unde populația maghiară era mai slab reprezentată. Singura circumstanță atenuantă în fața incapacității de control în privința prefacerilor educaționale defavorabile era supercentralizarea decizională și faptul că modelul pseudo-autonomiei regionale pe baze etnice, consonante dictonului „divide et impera”, a fost impus tot de către autoritățile sovietice. Validarea prezumției enunțate impune însă completarea bazei de date statistice, necesară atât delimitării mai acurate pe cicluri, trepte și profiluri de învățământ, cât și verificării dependenței dintre variabilele ce au concurat la modelarea acestui domeniu. În urma unei documentări arhivistice au fost identificate serii de date adecvate întregirii satisfăcătoare a tabloului descriptiv, însă prelucrarea acestora constituie obiectul unei investigații în curs de elaborare.

BIBLIOGRAFIE

- Debreczi, Á. (1981). Anyanyelvű oktatás [Învățământul în limba maternă]. În S. Koppándi, *Naționalitatea maghiară din România* (p. 190–198). București: Kriterion.
- Enyedi, S. (1990). Oktatás [Învățământ]. In L. Diószegi, A. R. Süle (Ed.), *Hetven év: a romániai Magyarság története, 1919–1989* (p. 74–88). Budapest: Magyarságkutató Intézet.
- Enyedi, S. (1991). A Romániai magyar oktatás helyzete (1944–1959) [Situația învățământului maghiar în România (1944–1959)]. În G. Juhász (Series Ed.), *Magyarságkutatás: Magyar kisebbségek és szórványok oktatásügye (1990–1991)*. Budapest: Magyarságkutató Intézet. Citit de la http://kisebbségkutato.tk.mta.hu/uploads/files/olvasoszoba/magyarsagkutatoevkonyv/evkonyv1990_91.pdf.
- Gergely, L. (1982). *Învățământul în limbile naționalităților conlocuitoare din Republica Socialistă România*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Giurescu, C. C. (Ed.). (1971). *Istoria învățământului din România*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Huzum, E. (2009). Ce este multiculturalismul?. În A. Gugiuman (Ed.), *Ideii și valori perene în științele socio-umane. Studii și cercetări* (p. 45–60). Cluj-Napoca: Argonaut.
- Illyés, E. (1982). *National Minorities in Romania: Change in Transylvania*. Boulder: University Press Colorado.
- Ministerul Educației și Învățământului. (1973). *Învățământul în Republica Socialistă România*. București.
- Ministerul Naționalităților. (1948). *A nemzetiségi politika három éve a demokratikus Romániában* [Trei ani de politică minoritară, în România democratică]. București.
- Mother-tongue institutions: mass communication, education and culture. (1988). În R. Joó (Ed.), *Report on the situation of the hungarian minority in Rumania* (p. 78–95). Budapest: Hungarian Democratic Forum.
- Murvai, L. (1996). *Fekete Fehér Könyv* [Neagra Carta Albă]. Cluj-Napoca: Stúdium.
- Rózsa, M., & Dávid G. (2010, 25 noiembrie). Tankönyvkiadás (1948–1989)[Ediție de manuale (1948–1989)]. În N. Bárdi (Ed.), *Romániai magyar lexikon/művelődéstörténet/irodalom*. Citit de la <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=127>
- Statistical Analysis of the Reduction in Hungarian-Language Educational Opportunities in Rumania, 1966–1983. (1984 26 iulie). În *Hungarian Press of Transylvania*. Budapest: Hungarian Human Rights Foundation. Citit la 20 ianuarie 2016, de la http://www.hhrf.org/dokumentumtar/dok_show.php?p=irottokumentum&id=146. În prezent arhiva HHRF preluată de către Institutul de Cercetare a Minorităților, Centrul de Cercetări Sociale, Academia Ungară de Științe, este accesibilă, pe bază de cerere, la <http://kisebbségkutato.tk.mta.hu/adatbazis/hhrf-archivum>.
- Tismăneanu, V., Dobrinu, D., & Vasile, C. (2007). *Raport Final al Comisiei Prezidențiale de Analiză a Dictaturii Comuniste din România*. București: Humanitas.
- Vincze, G. (1997a). A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944–1989 között [Problematica învățământului minorității maghiare din România, între 1944–1989]. *Magyar kisebbség*, 3–4(9–10.), 375–403.
- Vincze, G. (1997b). A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944–1948 között [Problematica învățământului minorității maghiare din România, între 1944–1948]. *Magyar kisebbség*, 1–2(7–8), 393–415.
- Vincze, G. (1998). A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944–1989 között [Problematica învățământului minorității maghiare din România, între 1944–1989]. *Magyar kisebbség*, 1(11.), 289–319.

ANEXA 1

CIFRELE DE ȘCOLARIZARE ÎN LIMBA MAGHIARĂ, ÎN PERIOADA 1948-1989

date structurale / anul școlar	1948/49	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1964/65	1967/68
populația totală	15872624		17489450			19103163	
populația de etnie maghiară	1499851		1587675			1619592	
înv. preșcolar (nivel național)	157934	275433	276673	281141	293257	359076	391051
înv. preșcolar în lb. maghiară	27101		29000		33000	35902	
înv. prim. și gimn. (nivel național)	1791182	1603025	1714323	1818979	1963743	2996754	2927737
înv. prim. și gimn. în lb. maghiară	166475	152234	155650	157563	164931	196415	171945
înv. liceal (nivel național)	144564	159250	177643	190193	219600	408149	459478
înv. liceal în lb. maghiară	12969	12193	14587	15944	19899		19356
înv. profesional (nivel național)	61372	93805	98005	92734	92243	181097	219401
înv. profesional în lb. maghiară		5762	6524	5012	7145		
înv. postgimnazial (nivel național)	205936	253055	275648	282927	311843	589246	678879
înv. postgimnazial în lb. maghiară	12969	17955	21111	20956	27044		
cifre de școlarizare (nivel național)	2155052	2131513	2266644	2383047	2568843	3945076	3997667
cifre de școlarizare în lb. maghiară	206545		205761		224975	232317	

date structurale / anul școlar	1969/70	1970/71	1977/78	1979/80	1980/81	1986/87	1989/90
populația totală			21559910				23151564
populația de etnie maghiară			1713928				1828974
înv. preșcolar (nivel național)		448244	837884	911746	935711	828079	833000
înv. preșcolar în lb. maghiară	35177	37000	54328	54161		47205	44834
înv. prim. și gimn. (nivel național)		2962324	2941265	3289108	3308542	3027196	2934000
înv. prim. și gimn. în lb. maghiară	168218	157500	172242	187941	179569	168524	153400
înv. liceal (nivel național)		505891	1065095	1030120	1008121	1251379	1397600
înv. liceal în lb. maghiară	23658	21106	27626		28568	37517	33555
înv. profesional (nivel național)		281672	127344	145058	139758	278003	339400
înv. profesional în lb. maghiară	6308					798	125
înv. postgimnazial (nivel național)		787563	1192439	1175178	1119499	1529382	1737000
înv. postgimnazial în lb. maghiară	29966			36416		38315	33680
cifre de școlarizare (nivel național)		4198131	4971588	5376032	5363752	5384657	5504000
cifre de școlarizare în lb. maghiară	233361		258196	278518		254044	231914